Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 41, Ekim 2019, s. 251-273

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.36982>

Dr. Öğr. Üyesi Hadi BELGE

Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, belgehadi@gmail.com

AVUSTURYALI ASKER VE TARİHÇİ GEORG VEITH'İN ZELA SAVAŞI HAKKINDAKİ İNCELEMESİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Özet

Roma İmparatoru Julius Casear M.Ö. 47 yılında Zile'de, Pontus Kralı II. Pharnakes'i mağlup etmiş ve böylece Anadolu topraklarında bin yıl sürecek Roma hâkimiyeti önündeki en önemli engeli bertaraf etmiştir. Sezar'ın "Veni, Vidi, Vici" sözleri ile hafızamıza kazınan ve Anadolu'nun tarihinde bir kırılma olarak kabul edilebilecek bu savaşın önemini takdir eden bazı seyyahlar ve araştırmacılar Zile'ye gelerek savaş yerinin tespiti hususunda incelemeler yapmışlardır. Buna rağmen savaşın yapıldığı nokta bugün dahi bir muamma olarak kalmıştır. Öte yandan antik dönemde cereyan eden, özellikle büyük tarihi şahsiyetlerin rol aldığı savaşların bilgileri, tarih ilmi kadar askeri-strateji açısından da önemsenmiştir. Bu çalışmada Avusturya-Macaristan ordusundan emekli Albay Georg Veith'in Zela Savaşı'nın yerini tespit ederek savaş haritasını oluşturmak üzere 1925 yılında Zile'de yürüttüğü ve ne yazık ki hayatına mal olduğu tetkikat konu edinilmiştir. Çalışmamızda Veith'in incelemesi üzerinden konu yeniden değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçlarla Zela Savaşı'nın muhtemel savaş alanı seçenekleri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roma Tarihi, Zile, Zela Savaşı, Sezar, Georg Veith

THE THOUGHTS ON THE INVESTIGATION OF THE AUSTRIAN SOLDIER AND HISTORIAN GEORG VEITH ABOUT THE BATTLE OF ZELA

Abstract

Roman Emperor Julius Casear, BC. In 47, he came to Zile, he defeated II. Pharnakes, the king of Pontus and thus thwarted the most important obstacle in front of a thousand years of Roman domination in Anatolia. Some travelers and researchers who came to Zile, who understood the importance of this war, which we remembered with the words "Veni, Vidi, Vici" of Caesar and accepted as a turning point in the history of Anatolia, came to Zile and

examined the location of the war. Nevertheless, the point where the war took place has remained an enigma even today. On the other hand, the knowledge of the wars that took place in the ancient period, in which the great historical figures played a role, was considered as important as the military-strategy as well as the science of history. In this study, in Zile, in 1925, the etude of Colonel Georg Veith, retired from the Austro-Hungarian army, in order to determine the location of the Battle of Zela and to create a map of the war was examined but unfortunately this etude in Zile, cost his life. In our study, the subject was re-evaluated through Veith's analysis and the results obtained were analyzed with regard to the possible battlefield options of the Battle of Zela.

Keywords: Roman History, Zela, Zela Battle, Julius Caesar, Georg Veith

GİRİŞ

Bugün Tokat ilinin sınırları içinde bulunan Zile, Antik Çağ'da Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki hâkimiyet alanının kuzey sınırında bulunan gerek siyasi ve askeri; gerekse ticari ve dini açıdan önemli bir kentti. Zaman zaman Roma İmparatorluğu ve Pontus Krallığı arasında el değiştiren Zela, Zela Savaşı'ndan hemen önce Roma hâkimiyetinde idi. Şehir, Pontus Kralları ve halkı tarafından da kutsal addedilirdi. Zira Amasyalı coğrafyacı ve tarihçi Strabon'un anlatımı ile;

Semiramis Tepesi¹ üzerinde, Tanrıça Anaitis'e atfen yapılan bir tapınak ve bu tepe etrafında tahkim edilmiş Zela kenti bulunmaktadır. Zela'nın manevi yönü o derece güçlüdür ki; bu şehri eski krallar bir kent olarak değil de Pers tanrılarının kutsal bir alanı olarak idare etmişlerdi. Burada yapılan ayinler Pontus halkı için de önemliydi. Bütün Pontus halkı önemli meseleleri ile ilgili yeminlerini burada yaparlardı (Strabon, 1993: 37).

Antik çağlardan beri tapınak ve çevresinde gerçekleşen çeşitli faaliyetler Zela'yı Ön Asya halkının bir buluşma noktası haline getirmişti (Perrot, 1890). Söz konusu faaliyetler sadece dinî ritüellerle sınırlı değildi. Nitekim ayin vb. amaçlarla burada geniş toplulukların buluşması, Zile'nin bir pazar ve panayır merkezi haline gelmesini sağlamıştı (Şahin, 2013: 211).

Antik çağlarda Amisos (Samsun) – Zela yolu ticari bir öneme de sahipti. Bu sadece çokça kullanılan bir yol değil, aynı zamanda Pontus Devleti'ne başkentlik yapan Sinop ve Amasya gibi kentleri iç kesimlerde bulunan şehirlere bağlayan ulaşım ağının önemli bir ticaret güzergâhıydı. Kısacası Zela şehri, doğudan batıya uzanan ana yolların önemli bir güzergâhı, Küçük Asya'nın kuzeye açılan kapısı ve Karadeniz'in şehir ve limanlarını iç kesimlere bağlayan yolların kavşak noktasıydı (The Counsil, 1978: 53).

İşte bu nedenlerle Zela kenti, Roma İmparatorluğu ile Pontus Krallığının rekabet konusu olmuştu. Pontus Kralları oldu-bitti şeklindeki işgal girişimleri ile egemenlik alanlarını Zela'ya doğru genişletmek isterlerken; Roma imparatorları ise başta askeri ve ticari pek çok öneme sahip bu stratejik noktayı hâkimiyet alanları içerisinde tutmak istiyorlardı. Belirtilen nedenlerle Zela toprakları, zaman zaman bu iki büyük gücün hâkimiyet mücadelesine sahne olmaktaydı. M.Ö. 67 yılında Zela'yı ele geçiren VI. Mihridates ile kendisini durdurmak üzere üzerine gönderilen Roma generali Triarius arasında cereyan eden savaş böyle bir mücadeleydi. Söz

¹ Bugün, üzerinde Zile Kalesi'nin bulunduğu tepedir.

konusu mücadele Triarius'un mağlubiyeti ve Mihridates'in kesin zaferi ile sonuçlanmıştı (Mc Devitte and Bohn, 1869: 72).

Şüphesiz bu savaşların en çetini Pontus Kralı II. Pharnakes ile Roma İmparatoru Julius Caesar arasında M.Ö. 47 tarihinde gerçekleşen ve tarihe Zela Savaşı olarak geçen savaştır. Yirmi yıl ara ile yaşanan bu iki işgal, adeta Roma'nın dış tehdit unsurlarını tanımlamaktaydı. Tehdit kuzeyden geliyordu. Zela'nın Roma merkezine uzaklığı, burada kalıcı birliklerin bulunmayışı başta Pontus Krallığı olmak üzere Roma'nın rakiplerine önemli imkânlar sağlamaktaydı. Bazı Pontus kralları bu fırsatları zafere dönüştürebilmişlerdi. Nitekim baba VI. Mihridates'ten yirmi yıl sonra bu defa oğul II. Pharnakes benzeri bir zafer için Zela'da karargâhını kurmuş ve Roma ordusunu beklemekteydi. Ancak Pontus ordusu bu defa bir Roma generalinin değil, işini şansa bırakmak istemeyen İmparator J. Sezar'ın (Julius Caesar) bizzat komuta ettiği bir ordu ile karşılaşacaktı (Mc Devitte ve Bohn, 1869: 72).

Durumun ciddiyetinin farkında olan Sezar, Cleopatra ile olan balayını yarıda keserek Mısır'dan bir grup askeri ile Anadolu'ya geçmiş burada ordusunu asker yönünden takviye ederek Zile'ye ulaşmıştı. Sezar Zela'ya güney yönünden yaklaşmıştı. Pharnakes ise Zela'nın kuzey tarafındaki bir tepenin eteğinde, tam da babasının (Mihridates) Roma ordusunu mağlup ettiği noktada, karargâhını kurmuş rakibini beklemekteydi. Ancak bir kaç saat süren bir savaştan sonra bu defa zafere ulaşan Roma ordusu ve Sezar oldu (M.Ö. 47).

1. Zela Savaşı Hakkında Yapılan İncelemeler

Çalışmamızın özet kısmında da belirtildiği üzere M.Ö. 47 yılında yapılan ve tarihe Zela Savaşı olarak geçen bu savaşın Zile'de hangi noktada yapıldığı hususunda araştırmacılar arasında henüz bir görüş birliği sağlanabilmiş değildir. Öte yandan gerek Roma gerekse Anadolu tarihi için son derece önemli sonuçlar doğuran bu antik dönem savaşı, bilhassa yabancı araştırmacıların ilgisini celp etmiştir (Altındal, 2011: 37-41).

Zela Savaşı; başta *William J. Hamilton*, *George Perrot*, *Rice Holmes*, *Walther Judeich* ve *Georg Veith* olmak üzere pek çok yabancı seyyah ve araştırmacının merak konusu olmuştur. Bunlardan bir kısmının bilimsel incelemeler yapmak üzere Anadolu'da bulundukları sırada Zile'ye uğradıkları ve merak ettikleri Zela Savaşı'nın yerini keşfetmeye çalıştıkları; bir kısmının ise (Veith örneğinde olduğu gibi) sadece bu savaşın yerini tespit etmek üzere saha incelemesi yapmak için Zile'ye geldikleri bilinmektedir. Bu hususta belki de ilk bahsedilmesi gereken kişi 1936 yılının 10-11 Nisan'ında Zile'de bulunan *William J. Hamilton*'dır.

Şehirde bir gece kalan Hamilton eserinde, muhtemelen eski antik yolun bulunduğu güzergâhı takip ederek Zile'den Amasya'ya uzanan sekiz saatlik seyahatleri sırasında gördüğü; şarap bahçeleri, bağlar, dolambaçlı yollar ve sarp kayalarla ilgili tasvirlerde bulunmuştur. Hamilton bu noktada Hirtius'un "Alexandrian War" isimli eserine atıfta bulunarak; Zile'nin yaklaşık 3 Roma mili kuzeyinde, derin bir vadinin böldüğü yamaçlardan birinde rakibinden evvel burada savaş pozisyonu alan Pharnakes ile zaferini "geldim (veni), gördüm (vidi), yendim (vici)" sözleriyle ölümsüzleştiren Sezar'ın ordusunun konumlandığı yamaçları gördüğünü ifade etmiştir (Hamilton, 1842: 362-363).

Eseri incelendiğinde Hamilton'un Zile seyahatinin özellikle bu savaş ile ilgili bilinmeyenleri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir amaç taşımadığı çok açıktır. Belki de bu yüzden Hamilton, bu keşfi ile ilgili herhangi bir kroki ya da harita oluşturmamıştır. Hamilton

için Zile, seyahatin bir uğrak noktası, Zela Savaşı ise bu noktada bahsedilmeye değer ilginç bir konudur.

Zela Savaşı, özel bir ilgi alanı olarak, ilk kez Fransız Arkeoloji profesörü George Perrot'un çalışmalarında kendine bir yer bulmuştur. 1861 yılı mart ayında, yanında mimar *Guillame* ve tıp doktoru *Jules Delbet* olduğu halde *İzmit, Bursa, Kütahya, Ankara, Çorum ve Amasya* çevrelerinde yaklaşık dokuz ay süren bir ilmi tetkikat yürütmüş ve bu çalışmayı daha sonra *Exploration Archéologique Galatia et de la Bithynia* adı ile yayınlamıştır (Perrot: 1872: 169). Veith'e göre aslında bu gezi bir vazife olarak Perrot'a, III. Napolyon tarafından verilmiştir. Doğrusu, konunun bu yönü de oryantalist motifler içermesi bakımından oldukça ilgi çekici ve merak uyandırıcıdır. Bununla birlikte Perrot'un bu araştırmasından elde ettiği sonuçlar kendi ülkesindeki tarihçiler tarafından iltifat görmüştür (Kromayer-Veith, 1926/: 21). Yaşadığı dönemde Fransa'nın saygın bir arkeoloğu (aynı zamanda baron ve albay) olan *Eugène Stoffel* (1821-1907) bu tarihçilerden biridir ki; bu noktada araştırmasını referans aldığımız Veith'in, Stoffel'in çalışmalarından ve konuyla ilgili değerlendirmelerinden haberdar olduğunu belirtmeliyiz (Stoffel, 1887: 273-276).

Perrot'un çizimi ilim çevrelerinde ilgi görmüş ve bu çizim esas alınarak farklı araştırmacılar tarafından bazı eleştiriler ve yeni öneriler eşliğinde yeni çizimler oluşturulmuştur. Alman tarihçiler *Walther Judeich* ve *Rice Holmes*'e ait çizimler bu kabildendir. Bu anlamda Zela Savaşı'nın çizimler eşliğinde ve akademik olarak ele alınması sürecinin Perrot ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Harita 1: Zela Savaşı - Georg Perrot (1861) (1887)

Harita 1: Zela Savaşı - Walther Judeich

Perrot, arazi keşfinden sonra Hirtius'un kayıtlarındaki ifadelerden yola çıkarak Pharnakes'in konumu için Zile'nin kuzeyine doğru uzanan derin vadilerin uç noktasındaki en yüksek tepe olan Altıağaç Dağı'nı işaret etmiştir (Harita 1) . Perrot, bu noktada Pharnakes'in kuvvetlerini vadinin kuzey tarafındaki yamaca; Sezar'ın kampını ise güneydeki terasa yerleştirmiş, ayrıca ortada her iki komutanın karargâhlarının bulundukları yükseltileri bölen vadinin varlığıyla da Hirtius'un savaş alanı betimlemesi ile bir uyum yakalamıştır. Ancak Perrot'u rahatsız eden ve onu tereddüte sevk eden tek husus Altıağaç'ın Hirtius'un savaş alanının mesafesi ile ilgili belirttiği 3 Roma mili (4,5 km) ölçüsü ile uyuşmayan yönüdür. Holmes kitabında Perrot'un tespitlerini şu düşüncelerle tenkit etmektedir:

“Perrot'un makalesini ilk okuduğumda Sezar'ın dağın batı kolunun hemen güneyindeki tepeyi işgal ettiğini ve Pharnaces'in hemen kuzeyindeki tepeyi işgal ettiğini düşündüm. Zela kasabasına muazzam bir hayali uzantı verme umutsuzluğu bile Perrot'un teorisini kurtaramaz. Çünkü ciddi bir yazar “üç milden daha fazla değil” dediği zaman buradan “beş mil” anlamını çıkarmaz. Dahası, dördüncü nöbette; Zela'nın iki mil güneyinden bir noktadan ileri yürüyüşe başlayan Sezar'ın, Zile'nin 6 mil kuzeyinde bir tepenin zirvesine ulaşması beklenemezdi (Holmes, 1923: 513-514).”

Perrot'un haritasında çok daha vahim bir hata daha fark edilmektedir. Sezar ve Pharnakes'in kamplarını bölen vadinin ortasından geçen ırmak *İris (Yeşilırmak)* olarak gösterilmiştir ki bu savaş alanının an az 25-30 kadar kuzeye taşınması anlamına gelir. Tarihi rivayetlerde mesafelerle ilgili belirtilen ölçüleri oldukça esneterek 6 mil kadar kuzeye taşımış olmasından dahi rahatsız olan Perrot'un bu ifadeyi sehven yazmış olduğu çok açıktır. *İris* ifadesi ile ilgili hata, Holmes ve Veith haritalarında tekrar edilmemiştir.

Harita 3: Zela Savaşı – Rice Holmes (1923)

Harita 4: Zela Savaşı – Kromayer-Veith (1924)

Sezar'ın yapmış olduğu savaşılar dair ortaya konulan çalışmalar temelde aynı kaynaktan beslenmektedir. Söz konusu kaynak, Sezar'ın savaşlarına dair şahit olduklarını ya da duyup işittiklerini kayıt altına alan ve bu savaşların pek çoğunda bulunan *Teğmen Aulus Hirtius*'un notlarıdır. Hirtius'un eserinde (*Alexandrian War*) yer alan bilgilere göre, Pharnakes'in kampının Zile'yi çevreleyen dağların en yükseklerinin bulunduğu (kuzey) tarafta; Zela Savaşı'nın ise Zela'nın merkezine 3 Roma mili yani yaklaşık olarak 4.5 km mesafede olması bir nevi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Hirtius, 1955: 124).

Hirtius'un notlarının orjinal metinleri üzerinde kavram tahlili yapacak derecede konu içeriğinde derinleşen Judeich, bu metinlerde geçen *collis* tabirinin “en yüksek tepe” değil “çok yüksek bir tepe” anlamına gelebileceği düşüncesiyle belirtilen savaş alanına yönelik itirazlarını artırmış ve böylece her iki komutanın kamp noktalarını biraz daha güneye çekmiştir (Harita 2: Judeich, 1887: 143-145). Bu çerçevede Judeich'in kendisiyle aynı fikirde olmasından duyduğu memnuniyeti ifade eden Holmes de kendi çiziminde savaş alanı olarak aynı noktayı tercih etmiştir (Harita 3: Holmes, 1923: 513-514).

Bu meyanda, Perrot'a ait çizim istisna tutularak diğer bütün çizimlerin ondan esinlenerek, saha incelemesi yapmadan ve herhangi bir ölçek kullanılmadan masa başında yapıldığı ile ilgili eleştiriler² kısmen doğru olsa da aslında Judeich ve Holmes'e ait çizimler vardıkları sonuç itibarıyla farklılık arz etmektedirler.

Zela Savaşı için oluşturulmuş en son çalışma Kromayer-Veith ikilisine ait ölçekli bir haritadır (Harita 4). Diğerleri gibi Perrot'un çalışmasından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Veith bu haritanın oluşum sürecindeki zorlukları şu cümleler ile anlatıyor:

“Ne yazık ki, Perrot'un raporu, tüm ayrıntılarına rağmen son derece tartışmalı ve hepsinden öte eskiz oldukça yetersiz, bu da herhangi bir çözümü çok zorlaştırıyor. Zira ilk önce böyle bir varsayımsal değere sahip olan bu çizime göre bir haritayı yeniden oluşturmaya zorlandık. Kraliyet kampının, Zela'nın 9 km kuzeyindeki Altı Ağaç Dağı'na nakledilmesindeki en büyük hata, kuşkusuz Judeich'in şehre yakın bir tepenin etrafındaki savaş alanını haklı olarak reddeden yaklaşımıdır. Ancak bu yerin geleneğe uygun olup olmadığı Perrot haritasıyla değerlendirilemez (Kromayer-Veith, 1926: 21).”

Böylece, Perrot ve Judeich gibi tarihçilerin konunun mütehassısı olmalarına rağmen Hirtius'un belirttiği betimleme ve ölçülerden uzaklaşarak savaş alanını neden bu derece uzakta bir yerde aradıklarına dair sorularımız da Veith tarafından cevaplanmış olmaktadır. Veith'e göre şehre çok yakın bir savaş meydanının Roma savaş teamüllerine uygun olmaması ya da az rastlanan bir durum olması araştırmacıları şehre uzak noktalarda bir arayışa sevk etmiştir. Ancak yapılan bu haritalardaki tek sorun mesafe değildir. Etkisiz kalmalarına rağmen Zela Savaşı'nda kullanıldığı bilinen tırpanlı savaş arabalarının işleyişine uygun arazi formu da bir başka kriter olarak belirlemektedir. Veith “işte bütün bu belirsizlikler arasında karar verebilmek

² Savaş yeri ile ilgili kaleme alınan bir makalede, savaş alanına dair resimlemelerin masa başında hazırlandığı, muhtemelen birinin diğerinden esinlenerek çizildiği ve belirtilen noktanın savaş için kesinlikle uygun olmadığı eleştirisine maruz kalmıştır. Bu makalede, savaş yerine dair ileri sürülen fikirler benzer şekilde eleştirilmekle birlikte savaşın yapıldığı alana dair ihtimal içeren birkaç seçenek üzerinde durulmuştur (Yılmaz, 2015: 61-79).

için otopsi/gözlem yapmak zorundayız” ifadesiyle kendisini 1925 yılında Zile’de yapacağı tetkikata mecbur bırakan şartları özetlemiştir (Kromayer-Veith, 1926: 21-22).³

Konu ile ilgili çalışmaların Türkiye tarafı ise bir kaç çalışma ile sınırlıdır. NTV Tarih Dergisi’nin 2009 yılında çıkan üçüncü sayısında Zela Savaşı konu edinilmiştir. Savaş alanını tespit etmek suretiyle bu polemige son vermek isteyen dergi ekibi bu maksatla Zile’ye gelerek saha incelemesi yapmışlardır. Derginin araştırmacı ekibi, Sezar’ın Zile’ye geliş yönü seçenekleriyle ilgili birtakım tespitlerde bulunmuş olmalarına rağmen savaş yeri konusunda yeni bir öneride bulunmamışlardır. Zira dergide araştırmanın bir sonucu olarak hazırladıkları (Saraç tepesinin şehrin aksi istikametine bakan tarafında kalan bugünkü Derebaşı ve Yünlü Köyleri arasındaki yamaçları işaret eden) savaş alanı resimlemesi ile aslında Judeich ve Holmes’un tezlerini tasdik etmişlerdir (Güngör ve Bünyad 2009: 26-33).

Zela Savaşı ile ilgili bu zamana kadarki çalışmaların derlendiği ve bir kısmının tenkit edildiği makalesinde Yılmaz ise; bir takım analizlerden sonra savaş alanı olarak şehrin kuzey-doğu istikametinde olan *Tekkavak* mevkiisini önermiştir. Yılmaz bu önerisi ile araştırmacıların neredeyse hepsinin üzerinde ittifak ettiği Saraç tepesi ve civarından oldukça uzak; ancak şehre 3 Roma mili mesafedeki bir noktayı işaret etmiştir (Yılmaz, 2015: 61-79).

Anlaşıldığı üzere Zela Savaşı üzerine yapılan bilimsel araştırmaların en önemli periodunu Perrot ile başlayan ve Veith çalışmalarına kadar uzanan kısmı oluşturmaktadır. Veith’in 1925 yılında bütün bu tartışmalara son vermek üzere yaptığı inceleme ise bu alandaki çalışmalardan elde edilen birikimin nihai aşamasını teşkil etmektedir.

2. Georg Veith ve Zela Savaşı’na Dair Saha İncelemesi

50 yıllık bir ömre sığdırdığı şeylere bakıldığında Georg Veith’in farklı yeteneklerle donanmış hem çok renkli hem de çok yönlü bir insan olduğunu söylemek mümkündür. Aslen Avusturya kökenli olan Veith, Avusturya-Macaristan ordusunda albay rütbesi ile görev yapmaktaydı. 1895 yılında, yirmi yaşında iken bir topçu subayı olan Veith’in, I. Dünya Savaşı’nda Romanya cephesinde bazı sorumluluklar üstlendiğini ve yine aynı savaşta yıldızının parladığını; savaş sonunda ise artık tanınan bir subay olduğunu bilmekteyiz (*Austria-Hungary’s Last War 1914-1918*, 1931: 176).⁴

Veith asker olmasının yanı sıra biyoloji ve arkeoloji alanlarında da kayda değer çalışmaları olan bir bilim insanıydı. Bu anlamda Veith, *Viyana Doğa ve Tarih Müzesi* ile ortak çalışmalar yürüten bir arkeolog ve yurtdışında sürüngenler üzerine araştırmalar yapıp makaleler neşredecek kadar ilim çevrelerinde hatırı sayılır bir herpetologtu (Veith, 1991: 99-102).

Georg Veith, XX. asır başlarında Alman asıllı tarih profesörü *Johannes Kromayer* ile birlikte askeri tarih alanında birtakım çalışmalar yapmaktaydı. Bu ilmi faaliyet daha çok bir ekip

³ Kitap’ta yer alan bilgilerden Veith’in bu yazıyı 1924 yılında kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

⁴ Bu ordu da bir subay olarak çalıştığı süre içinde I. Dünya Savaşı öncesinde ittifakın bir sonucu olarak Osmanlı ordusu içinde görev alıp almadığı konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bu süreçte bazı müttefik subayların Osmanlı ordusunun gerek eğitiminde gerekse modernizasyonunda aktif görevler üstlendiklerini bilmekteyiz (BOA.BEO.3761/282048-1, 5 Haziran 1910). Nitekim Almanya’dan getirteceği hususi bir otomobili gümrükten vergisiz olarak geçirmek için Osmanlı makamlarına müracaatta bulunan *Süvari Birinci Alay Kumandanı Kaymakam Vayt* böyle bir subaydı. Ancak bu belgeye konu olan Vayt’ın araştırma konumuz olan Georg Veith ile aynı kişiler olma ihtimali zayıf görünmektedir. Bkz. BOA.BEO.3761/282048-1, 5 Haziran 1910.

çalışması şeklinde yürütülmekteydi. Özellikle antik dönem savaşlarının askerî-strateji yönünden irdelenerek savaş krokilerinin hazırlanması bu faaliyetin odak noktasını oluşturmuştur. Bu ekipte Veith'in görevi saha incelemesi yapmak suretiyle Antik dönemde yapılan savaşlarla ilgili çizim oluşturmak ve sonra da savaşan tarafları tarihi kayıtlarda yer alan bilgilerle örtüşecek şekilde ve bir asker gözüyle bu çizimde doğru yerlere konumlandırmaktı. Daha sonra bu keşiflerden elde edilen bilgiler Kromayer'in tarih bilgisi ile birleşiyor ve *Viyana Doğa ve Tarih Müzesi*'nin ilgili birimlerinde (Savaş Arşivi Grafik Departmanı) profesyonel haritalar haline dönüşüyordu. Bütün bu çalışmalar nihai aşamada Veith ve Kromayer adları ile neşredilen yayınlar haline dönüşmekteydi (Kromayer ve Veith, 1926).

Bu ikilinin çalışmalarının içeriğine bakıldığında incelenen antik savaşlar içinde Sezar'a ait olanların önemli bir yer tuttuğu görülür. Öte yandan Sezar hakkında yazmış olduğu eserlerin varlığı göz önünde tutulursa Veith'in Sezar'a ilgisini keşfetmek zor değildir (Veith, 1906: 39).

1906 yılında ve 1924'te Kromayer-Veith ismi ile yayımlanan ayrı ayrı Zela Savaşı haritaları bu ilginin ve bu ortak çalışmanın bir ürünü olarak hazırlanmıştır (Veith, 1906: 39 ve (Kromayer ve Veith, 1926:21-22). Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Veith, Perrot'un çiziminden ilham alınarak oluşturulan bu çalışmalardaki bazı soru işaretlerini ortadan kaldırmak üzere Zile'ye gelerek bu çizimleri yenilemek istemiştir. Avusturya'da yayınlanan bir dergideki yazıya göre Veith'in bu inceleme gezisinin başka bir amacı daha vardır. Avusturya'daki Doğa ve Tarih Müzesi'ne materyal toplamak... (Veith, 1991: 99-102).⁵

Veith, Zile'ye gelmeden evvel seyahati ile ilgili gerekli olan izinleri almak üzere Avusturya sefaretî kanalı ile Hariciye Nezareti'ne müracaat etmiştir (BOA.HR.IM.149/51, 1 Temmuz 1925). Bu müracaata dair arşiv belgelerine göre Veith, “*tedkikat-ı ilmiyede bulunmak üzere*” Zile'ye gelmek istemiştir. Veith'in aynı inceleme yapmak istediği seyahati kapsamındaki Anadolu kasabaları arasında Şebinkarahisar'da bulunmaktadır (BCA.030.10/200.366.2, 19 Ekim 1925).

İnceleme gezisi ile ilgili kurumların yazışmalarından anlaşıldığı kadarı ile Georg Veith'in seyahati Türk hükümet makamları tarafından son derece önemsenmiş ve seyahati boyunca ilmi tetkikat yürütmek istediği mıntikalarda kendisine kolaylık sağlanması hususuna azami derecede özen gösterilmiştir. Samsun Limanı'na gelen Veith'in karşılanması ve teşrifat işlerinin sorumluluğu bir dönem Hariciye Vekilliği yapan Bekir Sami (Kunduk) Bey'e verilmiştir⁶. Bu sırada TBMM'nin ikinci dönem (Tokat) mebusu olan Bekir Sami Bey hususi otomobilini ve şoförünü (Zihni) tahsis ederek Samsun Limanı'ndan karşılanmasına ve Tokat'ta bulunan kendi çiftliğinde bir gece ağırlanmasına kadar Veith'in bütün teşrifat işleri ile alakadar olmuştur.

⁵ Veith'in sürüngenler ile alakalı yapmış olduğu çalışmalar 1990'lı yıllarda dahi ilim çevrelerinde hatırı sayılır çalışmalar olarak addedilmiştir. Nitekim Veith'in Bosna-Hersek'te sürüngenler üzerinde yaptığı çalışmanın raporları, ölümünden nice zaman sonra (1991) bir dergide basıldı. Veith'in bu çalışmasını okuyucuya takdim eden *Gernot Sattler*, Veith'in kısa bir biyografisini vermiştir. Dergide yer alan ifadelerle göre Veith, Avusturya'da bulunan ve Doğa ve Tarih Müzesi anlamına gelen “*Naturhistorische Museum*” isimli bir müzeye herpetolojik malzeme toplamak, ayrıca antik dönem bilgisine hâkim bir araştırmacı ve bir asker olarak Sezar'ın Pharnakes'i mağlup ettiği Zela Savaşı'nın savaş alanını kesin olarak tespit etmek için 1925 yılında Zile'ye gitmiştir (Sattler, 1991: 99-102).

⁶ Londra Konferansı'nda TBMM'yi temsil eden Bekir Sami Bey, Amasya mutasarrıflığı, II. dönemde Tokat mebusluğu, Hariciye vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Halep valisi iken Cemal Paşa ile anlaşmazlığa düşen Bekir Sami Bey Tokat'ta bulunan çiftliğinde istirahate çekilmiştir (Yalçın, 1991: 425-426).

Samsun limanında güvenlik amacı ile kendisine refakat etmek üzere jandarma verilmesi teklif edilmişse de Veith buna lüzum hissetmeyerek teklifi geri çevirmiştir. Veith'in refakatinde yalnızca *Wilhem Karem* isimli bir Alman makinistin bulunduğu anlaşılmaktadır (BCA.030.10/200.366.2, 19 Ekim 1925).

Çiftlikte bir gece misafir edilen ve ertesi gün "*Bekir Sami Bey'in mahdumu Şevket Bey tarafından belediye reisine hitaben yazılan*" bir referans mektubu olduğu halde atla Zile'ye giden Veith, burada Belediye Reisi Bahri Bey tarafından izzet ve ikrâm görmüş ve belediye binasına ait bir daireye yerleştirilmiştir. Hemen çalışmaya koyulan Veith, "...*üç gün kadar kasabanın cenup ve şimal taraflarında tedkikat ifa*" etmiştir. Veith'in, kasabanın özellikle güney ve kuzey taraflarında saha incelemesi yapmasını anlamlı bulmaktayız. Nitekim Zela Savaşı'nı detayları ile anlatan Aulus Hirtius'un kayıtlarına göre Pharnakes'in kasabanın kuzey tarafında bir noktada karargâh kurduğu; Mısır'dan Anadolu'ya geçerek Zile'ye ulaşan Sezar'ın ise güney yönünden yaklaşıp kasabaya giriş yaptığını bilmekteydi. Veith arazi keşfi sırasında Hirtius'un eserinde yer alan mesafe bilgilerinden ve bir asker olarak öngörülerinden yola çıkarak, savaş alanını ve her iki komutanın karargâhlarını, Perrot'un haritasındaki belirsizlikleri ortadan kaldıracak şekilde, arazide doğru yerlerde konumlandırmayı sonra da bunları bir çizim haline getirmeyi planlamıştı.

Çalışmamızın bu aşamasında, Veith'in bu keşif sırasında hangi bilgilerden ve düşüncelerden hareketle yeni çizimini oluşturduğunu doğru anlayabilmek bakımından, Veith'in saha incelmesi ile ilgili bahsimize ara vererek Hirtius'un kayıtları üzerinden Zela Savaşı anlatımını hatırlamanın ve buna göre bazı analizlerde bulunmamızın yerinde olacağı kanaatindeyiz.

3. Aulus Hirtius'un Kayıtlarına Göre Zela Savaşı ve Savaşan Tarafların Kamp Konumları

3.1. Pharnakes'in Karargâhı

Daha önce de bahsedildiği gibi II. Pharnakes, Zela'yı zapt ederken burada bir Roma ordusu bulunmadığından herhangi bir direnişle karşılaşmamıştı. Dolayısı ile Pharnakes rakibi olan Sezar'dan evvel Zile'de bulunmaktaydı ve üzerine gelecek Roma ordusu ile muhtemel bir savaş için, karargâh yeri olarak Zile'nin etrafındaki yüksek bir noktayı seçmişti. Hirtius'un kayıtlarında Pharnakes'in bu konumu şu ifadelerle tasvir edilmiştir:

"Zela, bir ova içinde bulunsa bile Pontus'un iyi tahkim edilmiş bir kasabasıdır. Her tarafından vadilerin kesiştiği geniş ölçekli dağları vardır. Bu dağlar adeta sanatsal bir çalışma gibi ve bir duvarı andıracak şekilde şehrin etrafını çevrelemiştir. Bunların en yükseği, Mithridates'in zafer kutlamasını yaptığı – Triarius'un bozguna uğradığı ve ordumuzun (Roma ordusunun) yok edildiği dağdır (M.Ö 67). Bu dağ Zile'ye 3 milden (yaklaşık 4.5 km) daha uzak değildir. Dağın kasabaya doğru uzanan bir sırtı (bayırı) vardır. Burada Pharnakes, bir zamanlar babasına iyi şanslar sağlayan pozisyonu güçlendirip düzelterek tüm kuvvetleri ile kamp kurdu (Mc Devitte ve Bohn, 1869: 72)."

Hirtius'un notlarından anlaşıldığı kadarıyla II. Pharnakes'in kampı (karargâh) ile ilgili şu özellikler öne çıkmaktadır:

1. Zile'yi çevreleyen dağların en yükseğinin bulunduğu yönde olmalıdır.
2. Pharnakes bu dağın Zile'ye doğru uzanan sırtındadır.

3. Bu dağın şehir merkezine mesafesi 3 Roma milinden (yaklaşık 4.5 km) fazla değildir.

Bu bilgilere göre II. Pharnakes, Zile'yi çevreleyen dağların en yüksek olan bugünkü Saraç tepesinin (1350m) eteklerinde olmalıdır. Hirtius'un notlarında yer alan "dağın kasabaya doğru uzanan/genişleyen sırtı" ifadesi Pharnakes'in kampının (Perrot ve onu takip eden Holmes ve Judeich'in çizimlerinin aksine) dağın kuzeye değil şehre bakan taraflarında olmasını gerektirmektedir. Çalışmamızın sonuç bölümünde değerlendireceğimiz üzere burada gerçekten şehre doğru uzanan/genişleyen iki sırt bulunmaktadır.

Pharnakes'in kamp alanı olarak seçtiği yer; yirmi yıl evvel (M.Ö. 67) Roma ordusuna karşı denenmiş ve faydası görülmuş stratejik bir noktadır. Pharnakes, bu noktanın sağladığı avantajların babası gibi kendisini de zafere ulaştıracağını düşünmüştür. Bu sebepten Pharnakes Roma ordusu tarafından çepeçevre kuşatılmasına ve belki de ordusunun tamamen imhasına neden olacak Zile Kalesi'nde kalıp savunma yapma seçeneğini hiç düşünmemiş; savunma yanında taarruz seçeneğini de barındıran ve olası bir mağlubiyette Amasya ve Sinop gibi güvenli Pont şehirlerine kaçış imkânları sunan bu yeri karargâh olarak seçmiştir. Nitekim Pharnakes mağlup olduktan sonra tıpkı bu öngöründe olduğu gibi antik Zela-Amasya yolunu kullanarak kendi egemenlik alanı olan Pont ülkesinin topraklarına kaçabilmiştir (Abdizade, 2013: 249-254).⁷

3.2. Julius Caesar'ın I. ve II. Karargâhı (Kampı)

Julius Sezar, Zela'nın II. Pharnakes tarafından işgali haberini Mısır'da iken almıştır. Haber üzerine Sezar, III. lejyonunu Mısır'da, Cleopatra'nın yanında bırakarak yanına yalnızca çok güvendiği "VI. *Ferrata Lejyonu*" nu almış ve Anadolu'ya geçmiştir. Tarsus'a geldiğinde, Pharnakes ile son savaşa katılmış XXXVI. ve XXXVII. Lejyonlarını da yanına alarak kuzeye, Kapadokya'ya yönelen Sezar daha sonradan *Caesarea* (Kayseri) adıyla anılacak olan Mazaka'da iki gece kaldıktan sonra Zela yürüyüşüne devam etmiştir (Hirtius, 1955).

Sezar, Orta Anadolu'nun kuzeyini kapsayan ve Galatya adı verilen bölgeden geçerken buradaki asi Galatya Kralı *Deiotarus*'un af dileğini kabul etmiş karşılığında bu kralın Roma ordusu sistemine göre eğittiği lejyonunu ve süvarilerini Zela Savaşı'nda kullanmak üzere ordusuna katmıştır (Hirtius, 1955:123).

Zile'nin güneyindeki Skylaks'ta (Kadışehri) gerçekleşen bu olay aynı zamanda bize Sezar'ın Zela şehrine hangi istikametten girmiş olabileceği konusunda da fikir vermektedir. Böylece Sezar yanındaki üç lejyonu ile birlikte Galat lejyonu ve süvarileri de olduğu halde Zela kentine doğru yürüyüşüne devam etmiştir.

Kadışehri'nden ayrılarak hedefine doğru ilerleyen Sezar'ın Zile'ye doğru uzan yolu bu aşamada çatallaşmakta ve Roma dönemi antik yollar düşünüldüğünde burada iki seçenekli bir yol belirlemektedir. Bunlardan ilki Büyüknefes Kasabası (Tavium) - Zile yolu, ikincisi ise Sulusaray - Zile antik yoludur. Antik dönemde Tavia'dan Sulusaray'a ve Zela'ya uzanan yollar olduğu bilinmektedir (Rennel, 1831:211 ve Ramsay, 1890: 261-267).

⁷ *Amasya Tarihi*'nin yazarı Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Efendi'ye göre; Pont kralı VI. Mithridates'in hükümdarlığının ilk yıllarında taht şehri Amasya idi ancak daha sonradan bazı siyasi ve askeri şartların da etkisiyle başkent Sinop'a nakledildi. Bu nedenle Amasya'da Pont hükümdarlığının hatıralarını taşıyan pek çok eser bulunmaktadır (Abizâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar, 2013: 249-254).

Söz konusu antik yolların keşfinde Roma dönemine ait mil taşlarını tespit ederek Anadolu'daki antik yolları belirlemeye çalışan David French'in bu civardaki çalışmaları son derece aydınlatıcı olmuştur (French, 1988: 274).⁸

Holmes, Sezar'ın Zela rotası ile ilgili çalışmaları olan Schmidt ve Judeich'e atıfta bulunarak her iki araştırmacının da, Mazaca'da (Kadişehri) iki gün dinlenen Sezar'ın; buradan Zile'ye doğrudan rota almak yerine, kuzeye yönelip daha uzun ve dolambaçlı olan Tavium'dan gelen yolu kullanarak Zile'ye ilerlediğini düşünmektedir. Her iki araştırmacının Hirtius'un rivayetleri doğrultusunda bu tercihi yaptıklarını ifade eden Holmes, “*neden bu dolambaçlı rotayı benimsemesi gerektiğini anlayamıyorum*” sözleri ile bu hususun izaha ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Anlaşıldığı kadarı ile Pharnakes ile yapacağı savaş için Sezar'ın üzerinde mevsim ve zaman ile ilgili baskı oluşturacak bir durum söz konusu değildi ancak Sezar, Pharnakes ile yapacağı karşılaşma için endişeliydi ve bunun bir an evvel olmasını istemekteydi. Holmes'e göre: “*Şayet Sezar, zaman açısından kendini baskı altında hissetseydi, daha kısa olan yolu tercih ederdi. (Holmes, 1923: 510).*”

Sezar'ın bu seferinin güzergâhı ve Zile'ye girişi ile alakalı bir arkeolog ve asker olarak Georg Veith'in görüşleri de aynı istikamettir. Nitekim Veith Zela Savaşı'nın krokiğini yayınladığı eserinde aynı zamanda Sezar'ın güney-batı yönünden Zile'ye girdiğini varsayan bir çizime de yer vermiştir (Veith, 1906: 37).

Harita 5: Roma Dönemi Yolları (D. French)

Harita 5: Sezar'ın Zela Savaşı sefer güzergâhı (G. Veith - 1906)

⁸ David French, bu bulgular üzerinden hareketle Yozgat sınırlarındaki Tavium (Büyüknefes Kasabası) ile Zela arasındaki tarihi yolu keşfetmişti. Bkz. French, D. H. (1988). 1987 Yılı Roma Yolları Ve Miltaşları Çalışması. *T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı – VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı Sempozyum Bildirisi*, Ankara, 274. French'in bir diğer keşfi de Zile-Sulusaray (Sebastopolis) arasındaki antik yolu bulmasıydı. Bkz. French, D. H. (1988). Roma Yolları Ve Miltaşları:1984. *T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı – III. Araştırma Sonuçları Toplantısı Sempozyum Bildirisi*, Ankara, 143-146. Ayrıca Roma dönemi yollarına dair haritalar için bkz. (French, 2016, 9)

Bütün bu veriler eşliğinde konunun Sezar'ın hangi noktadan Zile'ye girmiş olduğu ile ilgili boyutunun da oldukça tartışmalı ve girift olduğu anlaşılmaktadır.⁹ Hirtius'a göre Sezar;

“...düşmana yaklaşık 5 mil¹⁰ (7-7,5 km) mesafede ve savunması için de önemli vadileri gözetleyen bir noktada kampını kurdu ve askerlerine siper kazmalarını ve çevrede bulunan çalıları buraya getirmeleri emrini verdi.”

Bu vaziyetle birlikte artık her iki komutan da kendilerine savunma imkânı sağlayan bir konumda bulunmaktaydılar (Mc Devitte ve Bohn, 1869: 72).

Görüldüğü gibi Sezar en az Pharnakes'in bulunduğu yer kadar stratejik olan başka bir noktayı kendisine karargâh alanı olarak tercih etmişti. Üstelik bu nokta, yüksekliğinin yanında, güneyden yaklaşarak gelen Roma ordusunun Zile'ye giriş istikametinde ya da ona yakın bir yerdi.

Bu aşamada, Sezar'ın Tavium- Zile antik yolunu takip ederek şehre ulaştığı varsayıldığında Karayünbelen tepesi; Sulusaray (Sebastopolis) istikametinden geldiği varsayıldığında ise su kaynakları ve konumlanma açısından uygun imkânları barındıran Kurupınar Köyü'nün yanı başında bulunan tepe ile Hüseyin Gazi Tepeleri öne çıkmaktadır. En son olarak Kadışehri'nde olduğu bilinen Sezar'ın Zile'ye geldiğinde bu noktalardan birinde ilk kampını kurduğunu düşünmekteyiz. Böylece Sezar, Hirtius'un notlarında ifade edilen mesafe ölçülerine uyacak şekilde Pharnakes'in kampına (Saraç) yaklaşık 5 mil mesafede, ayrıca rakibini ve etrafını gözlemleyebilecek şekilde alana yerleşmiş olmalıdır.

Hirtius'un kayıtlarında Sezar'ın savaş öncesi konumu ile ilgili anlatım şöyle devam etmektedir: “Sezar I. Kamptaki savunma konumunu iyice sağlamlaştırdıktan sonra 4. günün şafak vakti, malzemelerini kampta bırakarak bir grup askeri ile birlikte ileri bir yürüyüş gerçekleştirdi ve Mithridates'in Triarius'u bozguna uğrattığı kışlaya vararak, buraya kendisi sahip oldu. Sezar hemen diğer lejyonların da buraya gelmeleri talimatını verdi. Böylece birinci kampta bırakılan malzemeler ve siperlerde kullanılan çalı vb. şeyler buraya taşınmaya başlandı (Mc Devitte ve Bohn, 1869: 73).”

Sezar Hirtius'un tasvir ettiği tepede olduğunun farkına varmış bu noktayı tanıdı (Texier, 2002:169). Burası Pharnakes'in karargâhının bulunduğu tepenin hemen karşısındaki başka bir stratejik yerdi. Sezar bu manevrası ile sadece Pharnakes'ten önce bu noktayı ele geçirmekle kalmadı aynı zamanda ona çok yaklaşmış oldu. Pharnakes bu duruma hiddetlenmişti. Artık her iki komutan da stratejik buldukları iki noktayı işgal etmekteydiler. Sezar'ın ordusunun düşmandan korunmak için siper kazdıkları yerde yüksekliği bölen vadi 1 mil genişliğinden fazla değildi. (Mc Devitte ve Bohn, 1869: 73). Şu halde her iki komutandan biri bulundukları tepeden çıkarak bu vadi tabanını geçip karşı tepeye saldıracak ya da her iki ordu da aynı anda mevzilendikleri yerden aşağıya inip genişliği 1.5 km'den fazla olmayan bu vadiye kozlarını paylaşacaktı.

⁹ Konu üzerinde çalışma yapan Orhan Yılmaz da makalesinde Sezar'ın Zile'ye geliş güzergâhı ve şehre giriş yaptığı yer ile ilgili bazı ihtimaller için bkz. (Yılmaz, 2015: 74-76).

¹⁰ Burada mesafe olarak verilen 5 mil, Sezar'ın I. kampının Zile şehrinin merkezine değil Pharnakes'in karargâhına olan uzaklığıdır.

3.3. Zela Savaşı M.Ö. 47

Sezar cephesinde bu gelişmeler yaşanırken Pharnakes, bulunduğu tepenin önünde ordusuna savaş düzeni vermekle meşguldü. Pharnakes, Sezar'ın kendisine saldırmasını beklemedi ya da Roma ordusu ile bu vadiye inip bir meydan savaşı yapma seçeneğini düşünmedi. Bilakis şaşırtıcı bir şekilde aradaki vadiyi geçerek hala siper kazmakla meşgul olan Sezar'ın askerlerinin bulunduğu tepeye taarruza karar verdi (Texier, 2002:169).

Sezar başlangıçta Pharnakes'in bu hamlesini ordusunu ve askerlerini siper kazmaktan ve tepeyi tahkim etmekten alıkoymaya yönelik bir manevra olarak değerlendirmişti. Rakibinin bir nevi blöf yaptığını düşündüğünden askerlerinin çalışmasına müdahale etmedi. Ancak biraz sonra Pharnakes'in ordusuyla üzerine geldiğini fark edince gözlerine inanamadı. Rakibinin bu cüretkâr hamlesine önce çok şaşırılmış ardından mağrurlu bir ifade ile gülümseyerek tepki vermişti (Hirtius, 1955: 124).

Elbette ki Pharnakes'i böyle bir hamleye sevk eden bazı askerî nedenler söz konusuydu. Her şeyden evvel Sezar, bu ikinci kamp yerine henüz ulaşmıştı. Burada siper kazıp mevzilenmeye, bu noktayı tahkim ederek konumunu savunmaya elverişli hale getirmeye çalışıyordu. Pharnakes, rakibinin bu düşüncesini gerçekleştirmeden onu hazırlıksız bir şekilde savaşa mecbur etmeye çalışıyor olmalıydı. Diğer türlü, tahkim edilmiş bir tepede mevzilenmiş bir orduya karşı zafere ulaşmak mümkün olmayabilirdi. Pharnakes belli ki, Sezar'ın yeni karargâhına yerleşmemiş olması durumundan yararlanmak istiyordu. Üstelik Sezar'ın ordusundaki askerlere karşı sayıca üstünlüğü bulunmaktaydı.¹¹ Diğer taraftan böyle meyilli bir arazide yapılan muharebede Roma ordusunun önemli bir unsuru olan tırpanlı savaş arabaları etkisiz kalacaktı. Nitekim Hirtius'un kayıtlarında savaşın bundan sonraki seyri ile ilgili ifadeleri bu düşünceleri destekler niteliktedir.

Pharnakes'in beklenmedik hücum emri Roma ordusunda kısa süreli bir paniğe neden olmuştu. Ancak Sezar, siper kazmakla meşgul olan askerlerine işlerini bırakarak derhal savaş düzenine geçmelerini emretti. Sezar'ın savaş düzeni prensipte güvenilir lejyonlarını kanatlara, daha az güvenilir olanları ise merkezde değerlendirme esasına dayalıydı. Buna göre, en güvendiği VI. Lejyonu sağda, XXXVI. Lejyon solda; Pontic ve Galatian askerlerinden oluşan birliği ise merkezde savaş düzeni almıştı (Veith-Kromayer, 1926:21-22). Önce kendi lejyonu ile düşmanın bu hamlesini püskürtmeye çalıştı. Sonra tırpanlı savaş arabaları muharebeye dâhil olmuş ancak okların hedefi olduklarından ve arazi şartlarından pek çoğu hayatını kaybetmişti. Sezar'ın zaferi VI. lejyonun bulunduğu sağ kanatta sağlanan üstünlük ile ilk işaretlerini verdi. Merkezde ve sağ kanattaki mücadeleler daha çetin geçmişti. Çok geçmeden burada da rakip püskürtüldü. Pontus ordusu bu defa tekrar vadiye doğru inmeye ve oradan geldikleri tepeye doğru tırmanarak kaçmaya başladılar. Kaçışı kolaylaştırmak için pek çoğu silahlarını atmamak zorunda kalmışlardı. Pharnakes, ordusunun büyük bölümünü kaybetti ve az sayıda askeri ile Amasya istikametinden önce Sinop'a oradan da Bosphorus'a (Kırım) geçecekti (Mc Devitte ve Bohn, 1869: 68).

¹¹ Pharnakes'in ordusunun asker sayısı olarak Sezar'ın ordusundan üstün olduğu düşünülmektedir (Kausler, 1831: 66). Sezar'ın Zile'ye üç lejyonu ve Galat askerlerinden oluşan birliği ile geldiği, lejyonların beşer bin askerden oluştuğu düşünülürse Sezar'ın yirmi bin civarında askerden mürekkep bir ordu ile bu savaşta Pont askerlerine karşı mücadele verdiği söylenebilir.

Birkaç saat süren bu muharebeden sonra zafere ulaştığını fark eden Sezar çok keyiflenmişti. Nihayet Anadolu'daki Pontus tehlikesini bertaraf etmeyi başarmıştı. Zaferini Roma'ya “*geldim, gördüm, yendim!*” anlamına gelen “*veni, vidi, vici !*” şeklindeki kısa mesajıyla duyurmuştu (Liddell, 1860).

Bu zafer ile Romalılar, Türklerin 1071 yılında Malazgirt Ovası'nda gördükleri tarihe kadar Anadolu'da ciddi bir tehditle karşılaşmayacaklar, bu şekilde 1000 yıldan daha uzun bir süre Anadolu coğrafyasına hâkim olacaklardır.

4. Veith'in Saha İncelemesi

4 Eylül 1925 tarihinde Zile'ye ulaşarak Belediye'ye ait bir daireye yerleşen ve araştırmalarına başlayan Veith, Zela Savaşı ile ilgili yukarda bahsettiğimiz tüm detaylara vakıf bir şekilde saha incelemesi yapmaktaydı. Veith bu arazi keşifleri sırasında yanına herhangi bir rehber ya da bir jandarma almamıştı.

Veith'in araştırmasının dördüncü günü olan 8 Eylül 1925'te “...*çantasını misafir olduğu belediye dairesindeki odada bırakarak bi'l-ahire geri dönmemesi ve ahvalinden de haber alınamaması...*” Belediye Reisi Bahri Bey'in dikkatini çekmişti. Hayatından endişe edilen Veith'in durumunun Kaymakam Hüsnü Bey'e iletilmesi üzerine derhal Veith'in aranması için jandarmalardan oluşan bir ekip görevlendirildi. Olay ile ilgili yürütülen soruşturma neticesinde Veith'in ortadan kayboluşunun üzerindeki sır perdesi aralanmış hadise bir süre sonra aydınlatılmıştı.

Soruşturma sonrası hazırlanan raporun içeriğine göre; Veith'in 8 Eylül 1925 tarihinde, inceleme yaptığı “*Saraç Köyü civarındaki Karakoç Mevkii'ne*¹² kadar ilerlediği ve burada *Sığır tüccarı İbrahim ve Ahmed'e tesadüf ettiği ve bu kişilerin Türkçe bilmeyen Veith'i ilk anda firari ya da hırsız zan ettikleri* sonra da üzerindeki elbise, dürbün ve çantasına tamah ederek ve çok miktarda parası mevcut olacağını da düşünerek” onu öldürdükleri anlaşılmıştı. Veith'i bıçak ile öldüren çobanlar “...*cesedini de o civara defn*” etmişlerdi (BCA. 030.10/200.366.2. 19 Ekim1925).

Avusturyalı Albay'ın öldürülmesinin Türkiye Cumhuriyeti merkezi hükümetine ve Avusturya elçiliğine kadar uzanan geniş yankıları olmuştu. Öncelikle Veith'in “*cesedinin bir heyet-i adliye tarafından keşfedildikten sonra bulunduğu mahalden kaldırılarak kasabaya nakl ve bir mahal-i münasibe defn ettirilmesi...*” sağlanmıştı (BCA. 030.10/200.366.2. 19 Ekim 1925).

Peki acaba Veith, Zela Savaşı ile ilgili dört gün boyunca yaptığı incelemesini bu defa bir sonuca ulaştırabilmiş ve savaş alanına dair yeni bir çizim oluşturabilmiş miydi ?

¹² Kişisel görüşme yaptığımız Yunis Yılmaz'a göre bu mevkinin köy ahalisi arasındaki bilinen adı “Karaguş”tur. Köyün biraz da üst kısmında, kuzeydoğu istikametindedir.

Dr./Albay Georg Veith

Georg Veith'in araştırmasını yoğunlaştırdığı Saraç Köyü ve tepesi

Bu noktada yaptığımız bir kişisel görüşme ile bazı önemli bilgilere ulaştığımızı ifade etmeliyiz. Nitekim aslen Saraç Köyü'nden olan *Yunis Yılmaz*'a göre, katil zanlıları olan İbrahim ve Ahmet, esasen Yozgat'tan çobanlık yapmak üzere bu civara gelen kişilerdi. Veith'i öldüren çobanlardan İbrahim'in yeni kıyafetler ile şehirde dolaşıyor olması ve fazlaca para harcıyor olması şehir ahalisinin şüphesini celp etmişti. Şikâyet üzerine yapılan sorgulamada çobanlar yakalandılar ve suçlarını itiraf ettiler. Uluslararası düzeyde birisinin ölümüne neden olarak Türk hükümetini de zor durumda bırakmışlardı. Suçları ağırdı. Bu nedenle çobanlardan İbrahim konulduğu hapisshaneden hiç çıkamadı ve orada yaşamını sonlandırdı. Ahmet ise 16 yıl sonra özgürlüğüne kavuşmuş ve yıllar önce yaşanan o olay ile ilgili yaşadıklarını Yunis Yılmaz'a aktarmıştır.

Çoban Ahmet'in Yunis Yılmaz'a aktardıklarına göre iki çoban 8 Eylül 1925 günü Veith ile Saraç Köyü civarında karşılaşmışlardı. Albay Veith deri kaplı dosyaya benzer bir şey üzerindeki kağıda bir şeyler karalıyordu. Veith, beden dilini kullanarak, çobanlardan işaret ederek gösterdiği bir noktaya kendisini götürmelerini istemiş bunun karşılığında onlara 5 kuruş vermişti. Dönemin şartlarında bir kuruş (40 para) dahi kıymetliydi. Daha sonra Veith buradan da Saraç Köyü'nün bulunduğu tepenin zirvesinde, halk arasında *Namıhisar* olarak bilinen; Strabon'un eserinde ise *Kamise* olarak geçen kaleye gitmek istediğini ifade etti (Strabon, 1993: 37-38). Çobanlar bu defa daha fazla para istemişlerdi. Bu sırada Veith'in cebinden bir tomar para çıkarması iki çobandan biri olan İbrahim'in iştahını kabartmıştı. İbrahim ile Veith arasında bu nedenle yaşanan heyecanlı konuşmalar, kısa zamanda bir tartışmaya ardında da bir kavgaya dönüştü. Veith İbrahim'i yere sererek ona vurmaya başlamıştı. Bunun üzerine kavgaya Ahmet de dâhil oldu. Çıkan arbedede Veith çobanlardan biri (muhtemelen İbrahim) tarafından bıçaklanarak öldürüldü. Çobanlar Albay'ın üzerindeki değerli eşyalarını ve dürbününü almışlardı. Bu arada Ahmet de biraz evvel bahsettiğimiz deri kaplı bir dosyayı ve içindeki kağıdı almıştı. Kağıdın üzerinde bir harita ya da kroki benzer bir şeyler karalanmıştı. Ahmet bu çizimi (belki de bir define haritası zannederek) bir taşın altına sakladığını ancak nice zaman sonra hapisshaneden çıkıp köyüne döndüğünde onu bıraktığı yerde bulamadığını ifade etmiştir.

Yunis Yılmaz'ın aktardığı bilgiler Veith'in çalışma yaptığı ekibin lideri olan Johannes Kromayer tarafından da doğrulanmaktadır. Nitekim Kromayer 1926 yılında yayınlanan eserinin önsözünde Veith'in ölüm haberini duyurmakla birlikte Veith'in bu hadise sırasında çizim yapmakla meşgul olduğunu teyit eden şu ifadelerle yer vermiştir:

“İlk başlarda söylenti olarak ortaya çıkan, Veith'in Asya'da öldüğü haberi ne yazık ki doğrulandı. Geçen yılın 3 Eylül'ünde Zile yakınlarında iki çoban tarafından darp edildi. Samsun'dan önce otomobille sonra da at ile Zile'ye gelerek Sezar'ın savaş meydanını araştırmak istemişti. Yanındaki Türk jandarmasını rahatsızlık verir diye ardında bırakarak yaya olarak Zile'ye iki saat mesafedeki savaş meydanına gitmişti. Orda, Saraç Köyü'nün yakınında, çizim alırken iki çoban Veith'in verdiğini [parayı] az bulup darp etmişlerdi. Bu acı kayba rağmen bu atlasın ara vermeden kısa zamanda tamamlanmasını umuyoruz.”

Aynı eserde Johannes Kromayer, yarım kalan çalışmanın Veith'in Viyana Savaş Arşivi'nden arkadaşı *Yarbay Dr. h. c. E. Nischer Von Falkenhof* (Viyana Savaş Arşivi Grafik Departmanı) tarafından tamamlanacağını ilan etmiştir. (Kromayer – Veith, 1926)

Öte yandan arşiv belgelerine yansıdığı kadarı ile Georg Veith'in soruşturma sonunda ele geçirilen özel eşyaları ve parası Türk hükümeti tarafından Veith'in ailesine iade edilmek üzere Avusturya sefaretine teslim edilmiştir. Bu süreç ile ilgili yazışmalar 1927 yılına kadar devam etmiştir (BOA.HR.IM.213/13, 24 Şubat 1927).¹³ Söz konusu eşyalar altı adet paket olarak hazırlanmıştı ve ayrıca Veith'e ait olan para da teslim edilecek emanetler arasındaydı. Bu belgeden anlaşıldığı kadarı ile Zile kırsalında gezerken Veith'in üzerinde bulunan paranın miktarı 90 lira yani 9000 kuruştur.¹⁴

Milli Mücadele döneminde ve hemen sonrasında kurulan yeni Türk Devleti'nin ilk zamanlarında, bilhassa Anadolu taşrasında, henüz devlet otoritesinin tesis edilemediği bu dönemdeki asayiş olaylarına dair yapılan incelemeler üzerinden rahatlıkla görülebilmektedir (Belge, 2014: 20). Bu nedenle yaşanan bu elim hadise ile beliren asayiş sorunu Saraç Köyü veya Zile Kazası özeline mahsus bir olay olmayıp genel bir sorundur ve özellikle kırsaldaki eşkıya ve çetelere dair olaylar bu sorunun yansımalarıdır. Bu nedenle Türk hükümet yetkililerinin jandarma refakatinde seyahat edilmesi önerisine rağmen Samsun'dan Tokat'a ve Zile'ye kadar otomobil ile yolculuk yaptığından buna gerek duymayan Veith tedbirsiz davranmış; Zile kırsalında yine rehber ve jandarma refakatinde keşif yapması önerisine rağmen aynı tedbirsiz halini sürdürmüştür.

¹³ Georg Veith'in ölümü ile ilgili olarak Avusturya Sefareti'nden verilen notalara ve bunlara yazılan cevaplara dair bkz. BOA.HR.IM.167/90, 29 Kasım 1925, BOA.HR.IM.172/81, 18 Ocak 1926, BOA.HR.IM.180/13, 2 Mart 1926. Ayrıca Veith'in veresesine teslim edilmek üzere eşyalarının altı paket olarak hazırlandığı ile ilgili bkz. BOA.HR.IM.195/42, 15 Ağustos 1926, “*Miralay Mösyö Vayt'ın üzerinde zuhur eden 90 liradan dört lirası sevk masrafları için ayrıldıktan sonra 86 lirası Tokat Müdde-i Umumiliği tarafından ... İstanbul Avusturya Sefareti'ne teslim edilmek üzere*” gönderildiğine dair bkz. BOA.HR.IM.213/13, 24 Şubat 1927.

¹⁴ Veith'in arazi keşfi sırasında çobanlara rehberlikleri karşılığı sadece 5 kuruş verdiği ve verilen bu miktarın dahi dönemin şartlarında ne denli kıymetli olduğu hesaba katılırsa Veith'in üzerindeki paranın aslında bir serveti ifade ettiğini anlamak zor olmayacaktır.

SONUÇ

Arşiv belgeleri ve kişisel görüşmeden elde ettiğimiz bilgilerden yola çıkarak Georg Veith'in Zile'de 1925 yılının Eylül ayında dört gün boyunca yürüttüğü arazi keşfi neticesinde Zela Savaşı'nın alanına dair çizim oluşturduğu anlaşılmıştır. Bu bilgi, gerek Kromayer'in kitabında yer alan önsöz yazısının içeriği ile; gerekse Veith ile karşılaşan çoban Ahmet'in şehadetine binaen kişisel görüşme yaptığımız Yunis Yılmaz'dan dinlediklerimizle teyit edilmiştir. Böylece Veith, 1906 ve 1924 yıllarına ait haritalarında, savaşı alanı olarak Derebaşı-Yünlü köyleri kırsalı ekseninde belirlediği öngörüsünü 1925 yılında gerçekleştirdiği bu saha incelemesiyle güncellemiştir.

Vefatı nedeniyle çizimine ulaşamamış olsak da Veith'in bu keşfi çok önemlidir. Zira Hirtius'un eserinde ifade edilen diğer bütün konumlar Pharnakes'in konumuna göre şekillenmektedir. Artık Zela Savaşı'nın Hirtius'un notlarındaki ifadelerle örtüşecek şekilde Zile çevreleyen dağların en yüksek olan Saraç tepesinin (1354m) civarında gerçekleştiğine dair kuvvetli kanaat oluştuğuna göre; (aşağıda verilen google earth haritasında işaretlediğimiz gibi) savaş alanına dair bu zamana kadar sunulan önerileri ve öneriye değer ihtimalleri şu şekilde analiz edebiliriz:

Altağaç Mevki (1): İlk defa Fransız arkeoloji tarihçisi George Perrot tarafından önerilmiştir (1861). Perrot şehre yakın bir savaş alanının Roma savaş geleneklerine uygun olmadığı düşüncesi ile Hirtius'un ifade ettiği Zela'nın çevresindeki en yüksek dağı, Saraç Dağı'nın ötesinde aramış ve bugünkü Yaylayolu Köyü'nün yakınında bulunan 1400 rakımlı Altağaç noktasını savaş alanı olarak belirlemiştir. Ancak gerek Hirtius'un mesafe ölçüleri ile ilgili sınırlarının zorlanmış olması; gerekse muallak hususlar bakımından Perrot'un eskizi, konu üzerinde çalışan neredeyse her Batılı arkeoloğun (Judeich, Holmes ve Veith) ciddi itirazlarına maruz kalmıştır. Perrot'un eskizinde Altağaç noktasının hemen önündeki vadiden geçen ırmağın İris (Yeşilırmak) olarak isimlendirilmesi ise bu çalışmanın ciddiyetine iyiden iyiye gölge düşürmüştür. Perrot'un Altağaç'ı, daha sonradan konuyla ilgilenen araştırmacıların oluşturdukları haritalarda yer almakla birlikte bunların hiç birinde savaş alanı olarak tercih edilmemiştir.

Derebaşı-Yünlü Köyleri Kırsalı (2): Perrot'un çizimine yapılan eleştiriler üzerine hem mesafeyi şehir merkezine yaklaştırmak hem de her iki komutanın kampları arasında belirgin bir ova görüntüsünü almaya çalışmak suretiyle Hirtius'un rivayetleri ile uyum yakalamak düşüncesinin sonucu olan bir savaş alanıdır. Buna rağmen bu ölçüler yakalanamamıştır. 1887'de W. Judeich, 1906'da G. Veith, 1923'te R. Holmes ve 1924'te yine Kromayer-Veith, 2009'da NTV Tarih Dergisi'nin araştırmacı ekibi tarafından oluşturulan çizimlerde ve resimlemelerde tercih edilmiştir. Söz konusu savaş alanı Orhan Yılmaz'ın makalesinde mesafe ve arazi eğiminin yüksekliği yönünden tenkit edilmiştir. Bu araştırmacılarından Veith, 1924 tarihli bir yazısında; Perrot'un eskizinden yola çıkılarak oluşturulan bu çizimlerin sıhhatinden emin olunamayacağını, muhakkak arazi keşfi yapılması gerektiğini savunmuştur (nitekim 1925 yılında bu alanda saha incelemesi yapmak üzere Zile'ye gelmiştir). Savaş alanı olarak kabul edildiği takdirde bu noktanın; Hirtius'un kayıtlarında Pharnakes'in konumu için belirtilen "şehri çevreleyen en yüksek dağın kasabaya doğru uzanan sırtı" betimlemesiyle çeliştiği de çok açıktır. Ayrıca güney yönünden Zile'ye ulaşan Sezar'ın yerleştiği birinci kampından, Saraç Dağı'nın öte tarafındaki düşmanın manevralarını gözlemleyebilmesi beklenemezdi. Sezar'ın bu gözlemi yapabilmesi için birinci kamp alanı olarak onu Saraç Dağı'nın zirvesindeki Namıhisar Kalesi mevkiine kadar getirmek gerekir ki: bu durum da savaş alanı ve iki komutanın kamplarının birbirlerine uzaklığı ile ilgili 3 ve 5 mil hesaplamalarını alt üst etmektedir.

Turhal Yolu-Güvercinlik Mevki (3): Bu mevki, hem savaş alanı için uygun mesafe şartını (3 Roma mili) taşımakta; hem de olası bir mağlubiyette Pharnakes'in ülkesine kaçabilecek yollarla temasına imkân sağlamaktadır. Bununla birlikte, her iki komutanın bulunduğu tepelerin arasında bir vadinin mevcut olmaması; aynı şekilde Pharnakes'in savaş düzeni aldığı tepeden kasabaya doğru uzanan belirgin bir sırtın bulunmaması yönünden Hirtius'un savaş alanı tasvirine uygun yeryüzü şekilline sahip değildir. Ayrıca Hirtius'un rivayetlerinde Pharnakes'in konumu için Zile'yi çevreleyen dağların en yüksekği işaret edilirken, bu konum için Saraç tepesi dışında başka tepelerin aranması genel olarak araştırmacıların tercihi olmamıştır.

Derebaşı Yolu-Dereboğazı Mevki (4): Saraç Dağı'nın şehre doğru genişleyen iki bayırından doğudakinin bulunduğu istikamettir. Bu yönde 3 Roma mili mesafedeki alan herhangi bir genişlik içermeyen sarp kayalıktır. Zela Savaşı'nda her iki komutanın karargâhları arasında bir mili genişliğindeki vadi şartının yerine gelebilmesi için savaş alanını bu noktadan şehre doğru çok fazla geri çekmek gerekmektedir ki bu defa skala mesafe yönünden bozulmaktadır.

Demirtepe-Sivriçal Mevkisi (5): Burada Saraç tepesinin Zile'ye bakan taraflarında Hirtius'un tasvirleri ile örtüşen bir sırt bulunmakla birlikte, bugün *Demirtepe* olarak anılan bu sırtın şehre olan uzaklığı 3 Roma milidir. Pharnakes'in bu noktada Sezar'ı beklediği ve Sezar'ın da Tavium-Zela yolunun şehre varış yönü olan Karayünbelen Tepesi'nden şehre vardığı dolayısı ile ilk kampını etraftaki vadileri ve rakibini gözetleme imkânını veren bu noktada kurduğu düşünülürse mesafe açısından da bir uyum yakalanmış olunmaktadır. Nitekim Veith, her iki haritasında da Sezar'ın bu istikametten şehre vardığını öngörmüştür. İlk kamp olarak öngörülen Karayünbelen Tepesi'nin, Pharnakes kampına (Demirtepe) mesafesi Hirtius'un tanımladığı gibi 5 Roma milidir. Şayet Sezar, Sulusaray (Sebastopolis) –Zela yolunu kullanarak şehre ulaşmış ise, ilk kamp alanı olarak Kurupınar ve Hüseyin Gazi tepeleri savunma ve gözetleme noktaları olarak belirlemektedir ki bu noktaların da Pharnakes kampına mesafesi 5 Roma miline yakındır. Diğer taraftan Sezar'ın 4.günü şafak vakti ileri yürüyüş ile ele geçirdiği stratejik nokta için *Sivriçal* ve *Palanlı* tepeleri öne çıkmaktadır. Bu tepelerden söz gelimi Sivriçal'ın Sezar'ın ikinci kamp alanı olduğu düşünüldüğünde savaş alanı ile ilgili her iki komutanın mevzilendikleri yükseltilerin bölen ve tabanı 1 mil genişliğinde olan vadi şartı teşekkül etmektedir. Pharnakes'in konumu ise mağlubiyeti halinde ona ülkesinin bulunduğu kuzey yönüne kaçma imkânı vermektedir. Bütün bu mesafe ve konum bilgilerinin, strateji ilkeleri, yeryüzü şekilleri ve tarihi kayıtlar ile uyum içinde olduğu dikkati çekmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıali Evrak Odası (BEO):3761/282048-1, 5 Haziran 1910

Hariciye, İstanbul Murahhaslığı (HR.IM): 149/51, 1 Temmuz 1925

HR.IM.167/90, 29 Kasım 1925

HR.IM.172/81, 18 Ocak 1926

HR.IM.180/13 2 Mart 1926

HR.IM.195/42, 15 Ağustos 1926

HR.IM.213/13, 24 Şubat 1927

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA.030.10/200.366.2, 19 Ekim 1925

İnceleme Eserler

- Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar. (2013). *Amasya Tarihi*. (yay. haz. M. Aydın – G. Aydın). Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Austria-Hungary's Last War 1914-1918 (Trs. S. Hanna)* (1931). Volume 2, Vienna: Edited By The Austrian Federal Ministry of the Army and War Archivie
- Belge, H. (2014). “Milli Mücadele Yılları ve Hemen Sonrasında Zile ve Çevresinde Asayiş Olayları”, *Zile Kültür Sanat Dergisi*, (3), Bahar 2014, 17-20.
- French, D. H. (1988). 1987 Yılı Roma Yolları Ve Miltaşları Çalışması. *T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı – VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı Sempozyum Bildirisi*, Ankara, 273-283.
- French, D. H. (1988). Roma Yolları ve Miltaşları:1984. *T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı – III. Araştırma Sonuçları Toplantısı Sempozyum Bildirisi*, Ankara, 143-155.
- French, D. H. (2016). *Roman Roads and Milestone (Notes on the Itineraria – The Roads)*. Vol. 4, Fasc. 4.1, Ankara: British Institute
- Güngör, S. ve Bünyad, D. (2009). Sezar'ın Anadolu Seferi: Geldi, Gördü, Yendi. *NTV Tarih Dergisi*, (3), 26-33.
- Judeich, W. (1885). *Caesar im Orient*. Leipzig: F.A. Brockhaus
- Hamilton, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia (Some Account of Their Antiquities and Jeoloji)*. Volume I. Londra: John Murray, Albemarle Street
- Hirtius, A. (1955). *Julius Caesar - The Alexandrian War*. (Translation by A. G. Way). Loeb Classical Library.
- Holmes, R. (1923). *The Roman Republic and the Founder of the Empire*. Volume III. London: Oxford University Press
- Kausler, F. (1831). *Atlas Des Plus Memorables Batailles Combats Et Sieges: Des Temps Anciens, Dumoyen âge et de L'âge Moderne*, Karlsruhe and Freiburg im Breisgau.
- Kromayer, J. ; Veith, G. (1926). *Schlachten-Atlas Zur Antiken Kriegsgeschichte: 120 Karten Auf 34 Tafeln Mit Begleitendem Text*. WDL, Leibzig.
- Liddell, H. G. (1860). *Life Of Caesar*, New York, Sheldon Company.
- Mc Devitte W. A. ; Bohn W. S. (1869). *Julius Caesar: Caesar's Commentaries On The Gallic And Civil Wars: With The Supplementary Books Attributed To Hirtius; Including The Alexandrian, African And Spanish Wars*. (Translated by W. A. McDevitte and W. S. Bohn). New York: Harper & Brothers - Prepared for the University of Virginia Library Electronic Text Center.
- Perrot, G. (1890). (Ed. I.Gonino). *History Of Art In Sardunia, Judea, Syria And Asia Minor*. Chapman And Hall Limited.
- Perrot, G.; Guillaume, E.; Delbert, J. (1872). *Exploration Archéologisque Galatia et de la Bithynia*. Paris: Libraire de Firmin Didot Freres Et C.

- Ramsay, W. M. (1890). *The Historical Geography of Asia Minor*. Volume IV, London: John Murray, Albemarle Street
- Rennel M. J. (1831). *A Treatise on the Comparative Geography of Western Asia*. London: C. J. G. & F. Rivington
- Strabon (1993). *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIX)*, (Çev. Adnan Pekman). 3.bs., Arkeoloji Ve Sanat Yayınları. İstanbul.
- Stoffel, E. (1887). *Histoire de Jules César: Guerre Civile*, Tome Second, Paris: Imprimerie Nationale
- Şahin, M. (2013). “İlk ve Ortaçağlarda Zile”. *History Studies*. 5 (3). 207-222.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi, Arkeolojisi* (Çev. Ali Suat). C.III., Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayını. Ankara.
- The Counsil. (1978). *The Journal Of Hellenic Studies - The Society for the Promotion of Hellenic Studies*. Volume XXI. Cambridge University Press. Netherlands.
- Veith, G. (1906). *Geschichte der Feldzüge C. Julius Caesars*. Seidel, Wien.
- Veith, G. (1991). Die Reptilien Bosniens und der Herzegowina. (Ed. Gernot Sattler). In: *Herpetozoa. Berichte Der Österreichischen Gesellschaft Für Herpetologie*. 3 (3/4), Wien. 99-102.
- Yalçın, D. (1991). Milli Mücadele'de İdareciler, Günümüzün ve Geleceğin İdareciliği, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(21), Ankara, 407-477.
- Yılmaz, O. (2015). “Caesar ve II. Pharnakes'nin Zile Savaşı (M.Ö. 47) Yeri Üzerine Bir İnceleme”, *Yüzyılda Eğitim ve Toplum (Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, 4 (11), 61-80.

Kişisel Görüşme:

Yunis YILMAZ, Saraç Köyü – Zile / Tokat

EKLER

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DAHİLİYE VEKALETİ**

BAŞ VEKALET-İ CELİLEYE

Samsun, Tokat ve havalisinde tedkikat-ı ilmiyede bulunmak üzere Hariciye Vekaleti ve Erkan-ı Harbiye Vekalet-i Celilerinin müsaadesiyle oralara azimet etmiş olan Macar ordusu sabık miralaylarından Mösyö Vayt'ın 1 Eylül 341 tarihinde Zile'ye giderek orada belediye dairesinin misafiri olarak üç gün kaldıktan sonra son gün daireye azimet etmediğini gören Belediye Reisi'nin ihbarı üzerine hükümet-i mahalliyece icra kılan tahkikat neticesince kimseye haber vermeksizin ve hükümetten de muhafız almaksızın gitmiş olduğu Zile'ye yarım saat mesafede Saraç karyesi civarında maktulen cesedi bulunmuş ve mezkur köy çobanlarından İbrahim ve Ahmed taraflarından elbisesine tam'an katl bulunduğu anlaşılarak faillerinin derdest ve cihet-i adliyeve tevdi' edilmiş oldukları anlaşılmıştır. Bu babda Samsun ve Tokat vilayetlerinden cevaben alınan üç küt'a telgrafnamenin suretleri leffen takdim kılınmış ve katiller hakkındaki takibat-ı adliyenin tesri'i, Adliye Vekalet-i Celilesi'ne arz ve Hariciye Vekalet-i Celilesi'ne de malumat ita edilmiş olmağla arz-ı keyfiyet olunur efendim.¹⁵

19 Teşrin-i evvel 341 (19 Ekim 1925)

**Dahiliye Vekili
(imza)**

¹⁵ BCA, 030.10 / 200.366.2. 19 Teşrin-i evvel 1341 - 19.10.1925

Georg Veith'in Avusturya'da bulunan evi (Bugün başka bir aile tarafından kullanılmaktadır)

Georg Veith için Avusturya'daki evinin bahçesinde oluşturulmuş olan bir anıt.

(Aynı zamanda bir herpetolog olan Veith'in çalışmaları, sürüngenler üzerinde çalışan bilim insanları tarafından bilinmekte, her yıl eylül aylarında Veith için bu alanda bir anma merasimi düzenlenmektedir.)